

Het nieuwe natuurreservaat de Dertienmorgenwaard

S. BRAAKSMA.

(Stafafdeling Natuurbehoud van het Staatsbosbeheer)

„Kent u de Dertienmorgenwaard?” is een vraag die tenminste 99% van de lezers van dit tijdschrift ontkennend zullen beantwoorden. Vóór ik in Vreeswijk woonde, had ik deze naam zelf ook nog nooit gehoord. Ik wist toen wel dat langs de Lek nabij Uitweg een uiterwaardengebied lag met opvallende vogelrijkdom, maar ik had nooit gedacht dat ik er later zoveel mooie uren zou doorbrengen. Hoe rijk aan vogels en planten dit uiterwaardengebied is, ontdekten wij eigenlijk pas vorig jaar, toen wij de gemeente Lopik inventariseerden in het kader van een onderzoek ten behoeve van een Avifauna van Midden-Nederland. De eigenlijke Dertienmorgenwaard vormt slechts een fractie van het bedoelde uiterwaardengebied, maar omdat ieder natuurgebied toch een naam moet hebben, duiden wij er nu gemakshalve het gehele uiterwaarden-complex dat op de stafkaart te vinden is nabij Hp 187, mee aan. De Lek-uiterwaarden zijn hier breder dan waar ook tussen Vreeswijk en Schoonhoven. Zij bezitten bovendien een zeer gevarieerd karakter. Hooiland, weiland, bouwland en een oude rivierarm — ten dele met open water, ten dele sterk verland —, van alles is er te vinden. Er is zelfs, en dat is een heel grote zeldzaamheid in de uiterwaarden van onze grote rivieren, een goed ontwikkeld stukje elzenbroekbos.

Nu wij het toch over botanische bijzonderheden hebben, dient zeker te worden vermeld, dat de Dertienmorgenwaard een van de zeer weinige uiterwaarden is, waar flink wat orchideeën groeien. Wij telden vorig

jaar ruim 120 bloeiende exemplaren van een soort *Orchis*, die een botanicus later voor ons determineerde als de zeldzame bastaard van Gevlekte orchis en Rietorchis (*Dactylorchis maculata* × *praetermissa*). Hij vond in hetzelfde perceel bovendien nog verscheidene exemplaren van het niet algemene varentje Addertong (*Ophioglossum vulgatum*) en ontdekte langs de zomerkade een mooie groeiplaats van het Trilgras (*Briza media*). „Ieder zijn eigen vak” merkte mijn zoon lakoniek op, toen ik hem vertelde welke botanische lekkernijen wij allemaal over het hoofd hadden gezien, doordat wij te zeer door de vogels in beslag genomen werden.

Op ornithologisch gebied is er eigenlijk in elk jaargetijde wel het nodige te beleven. Zelfs de door vele vogelaars laag aangeschreven augustusmaand leverde ons de nodige verrassingen op. Dit jaar gebeurde dat in de vorm van een miniatuur-waterhoentje, dat opvloog uit een in dit verhaal ten onrechte nog niet eerder gememoreerde Lek-arm, die nog in open verbinding staat met de rivier. Het diertje werd door ons gedetermineerd als hoogstwaarschijnlijk een exemplaar van het zeldzame Kleine waterhoen. Slechts weinige ogenblikken later trokken drie ter plaatse voedselzoekende Torenvalken onze aandacht. Een der vogels slaagde er al spoedig in om een muis te grijpen en nam deze mee naar een paaltje om hem daar op zijn gemak op te peuzelen. Hij beleefde echter weinig plezier van zijn vangst, want plotseling verscheen een Boomvalk,

die zich in minder dan een halve minuut meester maakte van de prooi van zijn verwant en er prompt over ons hoofd mee wegvloog, om vervolgens over de Lek koers te zetten in de richting van Lexmond. Het gebied oefent blijkbaar een vrij grote aantrekkingskracht uit op roofvogels, want behalve de beide voornoemde valksoorten zagen wij er later in het seizoen meermalen een Sperwer en een Buizerd voedsel zoeken. Vorig jaar was er zelfs in juli al een Sperwer aanwezig. De Buizerd, die zich meestal pas in de herfst voor het eerst weer laat zien, is hier een veel geregelder verschijning dan de Sperwer. Zelfs bij aanhoudende vorst en sneeuwval is er altijd wel een exemplaar aanwezig op of in de naaste omgeving van de Dertienmorgenwaard. Een enkele keer laat zich ook een Ruigpootbuizerd zien.

De Lekarm, die nog in open verbinding staat met de rivier, lijkt met het aangrenzende rietmoeras vooral in de herfst en winter wel een stukje Biesbosch. Dit geldt in het bijzonder als bij afgaand tij de droogvallende zand- en modderbanken vol zitten met waterwild. Er verblijven dan vaak honderden Wintertalingen en Wilde eenden. Andere soorten, zoals Pijlstaart, Smient, Tafeleend en Nonnetje, laten zich hier slechts af en toe zien. Wel huizen er tientallen Meerkooten en Waterhoentjes. Hoewel de aangrenzende drassige graslanden meestal vol zitten met Watersnippen, kostte het ons deze herfst drie dagen, voor wij ons eerste exemplaar wisten te bemachtigen ten behoeve van het ringonderzoek. De vangst van enkele Rietzangers, Kleine karekieten en Rietgorzen, maar vooral het heerlijke feit dat wij rondom tussen de vogels zaten, maakten deze dagen echter meer dan goed!

Er is als regel de gehele winter door vrij veel waterwild te zien op de Dertienmorgenwaard, want de meergenoemde Lekarm vriest, dank zij de hier nog steeds sterke ge-

tijdenwerking, vrijwel nooit dicht, een feit waar ook de Blauwe reigers dankbaar van profiteren. Vrij uniek voor de provincie Utrecht is, dat er bij aanhoudende vorst en sneeuwval soms ganzen op de aangrenzende uiterwaarden pleisteren. In december j.l. telde wij hier op een morgen 20 Kolganzen en 2 Rietganzen. Een van de jachtopzieners vertelde ons, dat hij hier in de winter van 1962-1963 ook meermalen tientallen pleisterende ganzen had gezien. Tegen het voorjaar verschijnen er steeds meer Slobeenden en Zomertalingen op de oude rivierarm en de aangrenzende drassige graslanden. Dit zijn stellig ten dele vogels die hier later in het seizoen plegen te broeden.

Het prille voorjaar is bij uitstek de tijd van de weidevogels. Er pleisteren dan vaak tientallen Wulpen en Kemphanen in gezelschap van honderden Grutto's en Kieviten. Wulpen en Kieviten zijn hier overigens ook in najaar en winter, zolang er niet al te veel sneeuw ligt, geregeld aanwezig.

Als de Wulpen, Watersnippen en Kemphanen wat later in het voorjaar van lieverlee wegtrekken naar hun broedgebieden is het eigen vogelheer inmiddels weer nagenoeg compleet. Roerdomp en Waterral roepen in de rietkragen en de weidevogels baltsen boven de graslanden. De weidevogelstand is gelukkig nog goed. Behalve Kievit en Grutto broeden er o.m. enkele Tureluurs en Scholeksters en af en toe een Watersnip. De gruttostand is zelfs zodanig dat er plaatselijk dichtheden worden bereikt van ten minste 15 paren per 10 ha grasland. Het is jammer dat er voor zover bekend geen Paapjes meer broeden in de Dertienmorgenwaard. Het is nu alweer een jaar of zes geleden dat de jachtopziener een aantal jongen ringde. Gelukkig behoren Graspieper en Gele kwikstaart nog wel tot de vaste broedvogels. Veldleeuweriken zijn er het hele jaar door in flink aantal aanwezig en ook Pa-

trijzen zijn nog een geregelde verschijning op de graslanden. Een grote verrassing vormde in juni 1967 de aanwezigheid van een roepende Kwartelkoning. Het lijkt ons zeer wel mogelijk dat deze soort hier nog af en toe broedt.

De sterk verlande oude rivierarm aan de voet van de Lekdijk herbergt eveneens een zeer interessante avifauna. Naast Roerdomp en Waterral broeden er o.m. geregeld Zwarte stern, Snor en Sprinkhaanrietzanger. De zwarte-sternkolonie telde in 1968 tenminste 14 broedparen. De vogels slaagden er echter geen van alle in om jongen groot te brengen, want op een gegeven moment bleken alle eieren te zijn geroofd. Een Bosuil, die op een knotwilg aan de voet van de Lekdijk huisde, zag om dezelfde reden

zijn broedpogingen al evenmin met een gunstig resultaat bekroond. Een binnendijks broedende Ransuil had gelukkig meer succes; wij hoorden de jongen in juni 's avonds roepen in een boomgaard aan de voet van de dijk.

Vermeldenswaard is nog, dat de beide jacht-opzieners in het broedseizoen van 1966 meermalen een paartje Woudaapjes waarnamen. Wij hopen deze interessante vogels hier in de toekomst nog eens als vaste broedvogels te mogen begroeten, en hetzelfde geldt voor de Baardmezen, die hier door een collega-vogelaar vorige winter werden gezien. Per slot van rekening heeft een gedeelte van het gebied onlangs de status Staatsnatuurreservaat gekregen en „noblesse oblige!”

Vragen en korte mededelingen

De ellende van de olie. Het blijft een droeve zaak dat de olie, die de mens zoveel profijt brengt, onvermijdelijk slachtoffers lijkt te moeten maken onder de vogels en (minder spectaculair, maar niet minder zeker) onder duizenden andere soorten zeedieren.

Lekkage in een pijpleiding vlak onder de kust van Californië, waarvan de televisie ontmoedigende beelden vertoonde, valt onder het menselijk falen. Het opzettelijk storten van vuile olie op zee, valt onder de menselijke misdadigheid.

Beide zullen wel altijd blijven bestaan. Weldenkende mensen kunnen niet veel méér doen dan trachten de schade zo veel mogelijk te beperken. De circa 50.000 „olievogels” op onze waddenkust zijn reddeloos, volgens „Vogelbescherming”. De olie moet zo gauw mogelijk weg. Dat kost geld, veel geld. Het is goed te weten dat er een Wereld Natuur Fonds bestaat dat ook hier financieel steunt, om te trachten te redden wat nog te redden valt.

Drs. A. M. BROUWER.

Een zéér merkwaardig boek. In verband met de toenemende bedreiging van de natuur is het goed eens te wijzen op een vrijwel uniek boek, verschenen in de laatste maanden van het vorige jaar. Het is het tweede rapport (over 1965-'67) van het

„World Wildlife Fund”, in Nederland werkend onder de naam „Wereld Natuur Fonds”.

In een voorzitterlijke boodschap deelt Prins Bernhard mee dat tot eind 1967 het Fonds 183 afzonderlijke natuurbeschermingsprojecten heeft gesteund, tot een bedrag van ruim driekwart miljoen dollar. Waarvoor in de jaren 1965 tot 1967 het geld is gebruikt wordt, geval voor geval, uit de doeken gedaan. Dat varieert van hulp bij het stichten van natuurreservaten en biologische stations tot steun bij het aanschaffen van een grasmaaimachine.

De titel van het boek: „The Ark Underway” (De Ark Onderweg) laat niet voldoende uitkomen dat het niet alleen gaat om bescherming van wilde dieren maar evenzeer om die van planten en verdwijnende natuurlijke landschappen. Een 70-tal zeer fraaie foto's achterin getuigt daar welsprekender van. Door de Engelse taal en door de sterk gecomprimeerde inhoud geen boek voor het zéér grote publiek, maar uiterst belangwekkend voor de echte natuurliefhebber die nog al te vaak onvoldoende geïnformeerd is op het gebied van de natuurbescherming.

Comité Utrecht „Wereld Natuur Fonds”,
Oranje Nassaulaan 55a, Zeist.

Drs. A. M. BROUWER.